

„Smuklės durys plačios įeiti, bet siauros išeiti“: girtuoklis lietuvių patarlėse ir priežodžiuose

RASA KAŠĖTIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

ANOTACIJA. Straipsnio objektas – lietuvių patarlės ir priežodžiai apie girtuoklius. Norima parodyti, kaip lietuvių patarlėse ir priežodžiuose vaizduojami girtuokliai, koks požiūris į juos. Apžvelgiama, kaip girtavimas vertinamas XIX–XX a. pradžios blaivybę propaguojančiuose leidiniuose bei švietėjiško pobūdžio knygėse apie girtavimo žalą. Taip pat mėginama rasti sąsajų su lietuvių humoristinėmis–didaktinėmis dainomis.

RAKTAŽODŽIAI: patarlė, priežodis, girtuoklis, karčema, daina.

Lietuvių patarlių ir priežodžių masyve gana didelę dalį sudaro tokios paremijos, kuriomis iškeliami teigiami žmogaus charakterio bruožai arba smerkiamos, pajuokiamos įvairios jo ydos bei silpnybės. Bene viena labiausiai visuomenės smerkiamų žmogaus savybių yra girtavimas:

[N]ieko šiame pasaulyje nėra baisesnio ir pavojingesnio, kaip gėrimas degtinės! Ne maras, ne karas, ne badas, ne baisiausias ligos nebesuteikia tiek daug žmonėms skausmų, smūgių ir nelaimių, ir neišnaikina tiek žmonių gyvasčių kasdien, kiek degtinė! (Kas Tas 1911: 3).

„Lietuvių tautosakos“ V tome išskirtame atskirame skyrelyje „Girtavimas“ pateikiama maždaug 50 patarlių ir priežodžių apie girtuoklius (LTt 5 1968: 137–140), 2008 m. išleistame „Lietuvių patarlės ir priežodžiai“ II tome paremijų, kurių atraminiai žodžiai *girtas*, *girtybė*, *girtuokliauti*, *girtuoklis*, yra daugiau kaip 130 tipų (LPP II 263–290). Šiame straipsnyje remiamasi patarlėmis ir priežodžiais, esančiais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute sukauptoje sisteminėje Lietuvių patarlių bei priežodžių kartotekoje.

Lietuvoje *karčemos* žinotos dar XIV amžiuje. Jų steigimąsi aplink turgaus aikštę skatino ir magaryčių paprotys, nes kiekvienas turgaus piniginis sandėris turėjo būti užtvirtintas pasivaišinimu, tačiau geriama būdavo nedaug (Jurginis

1984: 204). Apskritai dažniausiai buvo geriamas alus, degtinė – labai retai. Iki XVI a. vidurio degtinės karčema pasitaikydavo viename kitame miestelyje, tad ir girtuoklystė dar nebuvo taip išplitusi, o XVI a. pabaigoje degtinės karčemų sparčiai padaugėjo (ten pat: 207). Pasak Juozo Jurginio, karčemų nereikia painioti su smuklėmis. Smuklės atsirado daug vėliau, kai ne tik alų, bet ir degtinę gamino dvaruose steigiami *bravorai* (ten pat: 204). Apie girtavimą istoriniuose šaltiniuose vis dažniau kalbama nuo XVI a. (Kiaupa 1989: 18–24), nes, smarkiai išsiplėtus prekybai, pagyvėjus žmonių judėjimui, pakelėse atsirado vis daugiau smuklių ir karčemų, jos tapo labai pelningu verslu. Valstybė, dvarai turėjo nemažai naudos iš svaigiųjų gėrimų pardavimo, iš to pelnėsi karčemų ir smuklių laikytojai, tačiau valstiečiams, deja, tai tapo girtuokliavimo ir iš jo kylančių visų nelaimių, materialinio bei dvasinio nuosmukio priežastimi. Tad nenuostabu, kad žmonės netruko pastebėti neigiamų šio reiškinio padarinių, juos ėmė vertinti etiniu aspektu, savo nuomonę, pažūras, gyvenimo patirtį išreikšdami patarlėmis ir priežodžiais. Bemaž visos jos girtuoklį smerkia, išjuokia, o jo žmoną, vaikus užjaučia. Kartais mėginama tarsi pateisinti girtavimą, duoti patarimų, apeliuojama į girtuoklio sąžinę ir perspėjama, koks likimas laukia geriančiųjų.

Turbūt pirmiausia kyla klausimas, kodėl žmonės geria. Bene pirmasis moksliskai ir labai išsamiai į šį klausimą mėgino atsakyti gydytojas Jokūbas Šimkevičius savo 1818 metais lenkų kalba išleistame „Veikale apie girtavimą“ – pirmojoje Lietuvoje girtavimo ir blaivybės problemoms skirtoje studijoje, daugeliu aspektų nepraradusioje mokslinio aktualumo ir mūsų dienomis (Aleksandravičius 1989: 51). Autoriaus manymu,

žmogų du kraštutinumai – perteklius bei prabanga kaip ir bausis skurdas bei nesėkmės – į girtuoklystę atveda.

Paimkime mažos grupelės [žmonių] pasitenkinimą, džiaugsmus, įgytą šlovę, išsiplūdžiusias ilgai lauktas svajones – kaip tai įprasta pažymėti? Ir tas tarpusavio sveikatos palinkėjimas kartais iki tokio nesaikingumo atveda, kad ne tik sveikatos, bet ir gyvenimo netenkame.

Antra vertus, slegiantis skurdas, nemalonus iš visų pusių paniekimas, sunkios nelaisvės ir darbų našta ir iš niekur neprisiskverbiantis vilties, kad galima gyventi geriau, spindulėlis verčia nelaimėlių srėbti jausmus ir pojūčius slopinantį svaiginamąjį gėrimą, kuris, akimirksniu susukdamas galvą, padeda užmiršti savo nedalią, bejėgiškumą, liūdesį ir būsimas panašias bėdas ([Šimkevičius] 1989: 76).

Etnologė Angelė Vyšniauskaitė yra pastebėjusi, jog „gėrimas kaip apeigų sudėtinė dalis, vienas iš esminių jų elementų, dar nebuvo girtuokliavimas, nes ir gerta atliekant apeigą nedaug. Toks apeiginis gėrimas buvo tik žmogui ar

bendruomenei itin reikšmingų įvykių simbolinis įprasminimas“ (Vyšniauskaitė 1989: 112). Tačiau XIX a. pradžioje Lietuvos valstiečių svaiginimasis iš švenčių jau buvo perėjęs į buitį (ten pat: 117). Dažniausiai žmonės gėrė norėdami nors trumpam atitrūkti nuo niūrios tikrovės, pamiršti savo vargus ir rūpesčius. Kuni-gas Kazimieras Paltarokas knygelėje „Trys tiesos apie girtuoklystę“ rašė:

Kada žmogus nuvargęs ar nuliudęs išgers alkoholinio gėralo, tuojaus jam pasidaro lyg linksmiau, tarytum, lengviau ant širdies, sielvartai mažesniais išrodo, kasdieniniai vargai užsimiršta, kartais rūpesčiai, rodos, visai nuo galvos nukrinta. Mat, alkoholis apsvaigina galvą: žmogus tam sykiui nebesupranta savo nelaimės (Paltarokas 1921: 4–5).

Tad ne veltui sakoma, kad *Girtas vargus pamiršta* KrvP II 320. Tačiau tas užsimiršimas tik laikinas, nes *Pasigėriau, pasilinksminojau – visus savo vargelius užmiršau; išsimiegojau, išsipagiriojau – visi vargai pašaly* SLT 75. Panašus motyvas aptinkamas ir lietuvių liaudies dainose, kur *karčemėlė* vadinama visų vargų *tiešytoja*, *pijokėlio* linksmintoja: *Ta yr ligų gydytoja, Visų vargų tiešytoja* LLD XVI 135; *Tu karčmela, tu aukštoja, Pijokėlio linksmintoja* LLD XVI 106.

Girtavimui tapus įprastu reiškiniu, žmonės be degtinės nebemokėjo nei džiaugtis, nei liūdėti:

Gimsta valstiečiui vaikas, džiaugsmas į namus ateina – tuoj su degtine giminės ir kaimynai lopšį apsupa. Ūgteli kūdikėlis, mato gimdytojus ir visus artimuosius labai dažnai su kvorta žaidžiančius ir nuomotojų laukiančius. Subręsta, į santuokinį amžių įžengia – degtinė ir ten vadovauja. Kasdieniame gyvenime priklauso sekmadieniais bažnyčią lankyti, klausyti pamokslų ir šventų tikėjimo tiesų, o po jų kuo gi pasilinksminsi? Kvorta! Kartais iki vėlyvos nakties karčemose tada geriama ir į namus be sąmonės grįžtama. Miršta žmogus – vėlgi degtinė jo kapą apgaubia. Namuose gedulas, liūdesys, rūpesčiai – degtine viskas sušvelninama. Žodžiu, nuo pat gimimo iki paties kapo žmogų degtinė lydi ([Šimkevičius] 1989: 83).

Ir kaipgi atsispirs žmogelis pagundai, jei *Karčemos durys visados atviros* LKŽ V 269, o *Gerti norintį bepigu į karčemą įvadinti* LMD I 705/473. Net sekmadienį ne į bažnyčią, o į karčemą jis traukia. Apie tokį žmogų sakoma: *Bažnyčion eina – karčiamon pataiko* KrvP I 408; *Karčemon – nepavysi, a bažnyčion – neinvysi* LTR 778/281. Ši situacija žaismingai perteikiama ir dialogo forma: – *Einam, diedai, bažnyčion!* – *Neturiu kuom apselvka nei apsiauna.* – *Einam, diedai, karčmon.* – *Palauk, apsiaunu nors tais pačiais* LMD III 173/213. Girtuoklį nesunku į karčemą privilioti, nes *Arklį in avižas visada prišaukia, o pijoko in pusbonkį neprišauksi!* LKŽ XIV 578. Taigi *Karčema ne darmai atidaryta: ji laukia ateinant kvailių ir jų*

pinigų LTR 3704/1037. Vargšas žmogelis gal nė nenujaučia, kad tai jo vargų, bėdų, nepriteklių ir visų nelaimių pradžia, nes *Smuklės durys plačios įeiti, bet siauros išėiti* LTR 556/168. Šis smuklės durų įvaizdis labai taikliai apibūdintas ir knygelėje „Trys tiesos apie girtuoklystę“:

Paminėsiu tikrą, labai pamokinantį atsitikimą. Sykį prie vienos smuklės ateina su mastu rankoje visai sunykęs, nuplyšęs žmogelis ir pradeda matuoti smuklės duris; bematuodamas galvoja, daužo plaštaka sau kakton, pasitraukia šalin ir vėl išnaujo pradeda savo darbą... Susirinko nemažas žingeidžių burys, ir vienas užklausė: „Ką tu, žmogeli, čia dirbi?“ – „Tos durys turbūt užburtos, – atsakė žmogus: matavęs jas matuoju ir negaliu suprasti, kokiū būdu pro jas perėjo mano triobos, padarinės, arkliai, karvės, net žemė ir miškas, aš gi pro tas duris negaliu įeiti, nes kiek sykių mėginu, vis mane iš ten išmeta. Rasi tai bus kokie nors burtai“ (Paltarokas 1921: 50).

Žmogus nė nepastebi, kaip prageria visą turtą ir namus. Netekęs savo ūkio, jis priverstas eiti elgetauti. Tai liudija ir lietuvių patarlės bei priežodžiai: *Girtuoklio gerklė ir trobas praryja* LTR 3704/434; *Trobu nė vardo, kad gerklė plati* LKŽ X 87; *Girtuokliui rąstai, sparai ir lotos nejstringa gerklėn* LMD I 280/220; *Girtuoklis ir arklį su kamanom ir balnu praryja* LTR 6067/272; *Girtuoklio pilvas tai yra kaip grabas, nes jame dingsta jo visas labas* VGM 56; *Tokią gaspadą per kosiurę praleido* LKŽ VI 373; *Jo plati gerklė, viskas per ją suveina* LKŽ X 86–87; *Esti soiete visaip: šiandien geria uliavoja, rytoj – tarbas nešioja* PP 178; *Kas girtuokliauja, tas ir ubagauja* LTR 4053/108. Kartais mėginama žmogų suturėti nuo gėrimo, perspėti, nusakyti, kas jo laukia, jeigu nenustos gėręs: *Begeisdamas stiklėlį, prarasi turtelį* LTR 733/1319; *Bučiuodamas stikliuką, prarasi arkliuką* LTR 733/1007; *Karčėmoj sėdėsi, kiaurom kėlniom mūvėsi* TD 180; *Kas geria, tas su kiauru klynu vaikščioja* LTR 785/250; *Kas degtinę maukia, tas be batų braukia* LTR 390/140/96. Tačiau dažniausiai jis nebegali susilaikyti. *Pijokui kišenė dega, jei rublis yra* LTR 4748/11/20, ir tuoj pat skuba karčemon. O ten jo jau laukia karčemninkas žydas, kuris gerai žino, kaip iš vargšelio tą paskutinį rublį paimti. Na, o kai pritrūksta pinigų, duoda gerti skolon, bet *skola – ne rona*, reikės ją atiduoti. Tad ir neša žmogelis iš namų smuklininkui viską, ką dar turi. Tai atsispindi ir lietuvių patarlėse bei priežodžiuose: *Begerdamas namus ištuštino, bet žydą praturtino* KrvP I 216; *Būtų stainioj žirgelis, kad ne karčemos žydelis* LTR 4361/38/6; *Gaspadorius į karčėmą – duona iš namų* LTR 4629/81/127; *Girtuoklio aruodai tušti* LTR 556/172; *Gėriau nebėdavojaui, kol aruoduose turėjau* KrvP II 267; *Tu žinai iš klėties į karčėmą nešti* MžŽ 260. Tad nenuostabu, kad *Pijoko kešenėj vėjai švilpia* LKŽ XVIII 586, nes *Kiek uždirbo, tiek ir pragėrė* LTR 4020/362; *Ką įgijo, tą ir prarijo* LMD I 701/785.

Žmonės netruko pastebėti, kad girtuoklio ne tik trobos stovi apgriuvusios, bet ir gyvuliai liesi, neprižiūrėti, dirvonuoja apleisti, neįdirbti laukai. O kada visu tuo jam rūpintis, jei nuolat karčemoj sėdi. Tad ir sakoma: *Pijoko laukas neartas, ale žydas apvilktas* LTR 214/501/156; *Sudžiūvojs kai pijoka arklys* LTR 778/416. Panašiai girdime ir lietuvių liaudies dainose: *Žmonių rugiai želmenuoja, O pijoko dirvonuoja. Žmonės rugius jau ir pjauna, O pijoko vėjas griaua. Žmonės rugius jau ir veža, O pijoko vėjas neša* LLD XVI 119.

Dėl nuolatinio šeimos galvos girtavimo ypač kenčia jo žmona ir vaikai. Labai vaizdžiai apie girtuoklio šeimą rašo kunigas Kalikstas Kasakauskis 1859 m. išleistose knygelėje „Girtybė ir blaivystė“:

Ar wjina regiam izz gyrtuklu, katras pyrma ne pažina, yr ne datiry kas tat ira neturts, yr kurs pyrm to wysako buwa partekis: o nuiau pats walkiojes paszalejs nudryskis, yr nuplisis tikodams bykan pagropty – o pati ano, yr kudykiej nelajmingi, pusnugi yr badu myrsztantys, ne tur tam kartuj kan pawalgity, nej kumi apsydenkty (Kasakauskis 1859: 8).

Ir liaudies yra sakoma, kad *Arielka – vaikų ašaros* LTR 70b/3082; *Girtuoklio vaikai nuogi* LTR 458/73/111; *Girtuoklio šeima visuomet kūdnia* LTR 6352/56; *Girtas vaikų neatmena* KrvP II 320; *Kur daugiausia šnapsas laikos, ten šeimyna iš namų vaikų* LTR 4142/29; *Gėrė degtinę gyvuliškai, mušė pačią, vaikus čigoniškai* LMD I 232/303; *Girtuoklis karčemoj ponas, namie šėtonas* KrvP III 9. Liūdną tokios šeimos vaizdą matome ir knygelėje „Namu križius arba kajp rejkie suditi yr misliti apej gierima arielkas?“:

[N]amusi ledwa kadu nekadu ture ant pawalgima bulbes yr druska, o piningus nesza szinkorems, kad anie turietu kumi straities yr smoczne walgitu. Rubaj ant nuskare, ałkuniems yr kielejs szwieta, wajka anu nuogie yr basi, o anie wienokie paskutini skatika i karczima nesza (Z. N. 1859: 73–74).

Pijokas nuo savo vaikų burnos nutraukia paskutinį kąsnį ir atiduoda jį karčemninkui, iš namų karčemon neša paskutinį skatiką, tad *Girtuoklio vaikai badauja, smuklininko lėbauja* LTR 556/176. Tokiu kontrastu sudarytas motyvas labai dažnas ir lietuvių liaudies dainose: *Žydo vaikai kamašuoci, O pijoko pantapliuoti. Žydo vaikai sidabruoci, O pijoko skarnuliuoti* LLD XVI 118; *Žyda vaikai žiuponuoti, O pijoko lopiniuoti Už arielkų* LLD XVI 676. Ne ką geresnis ir tėvų, kurių sūnus girtuoklis, gyvenimas: *Nuo pijoko sūnaus nēr ko laukt močiai paguosmės* LKŽ IX 101; *Ką tėvelis sudėjo dūsaudamas, tai sūnelis prarado klykaudamas* SLT 221; *Ką tėvas uždirbo per dienas, sūnus praleido per naktis* LTR 733/975; *Ką tėvai užliuobė, vai-*

kai praliubė MST 73; Duodamas gerklei valių, pragersi ir tėvo dalių LTR 557/112; Eina kaip tėvo ūkį pragėręs LTR 5597/471. Tačiau motinos širdis viską atleidžia, tad, nors ir pikta kalba apie girtuoklių sūnų, vis tiek juo rūpinasi, nes *Savas savutis i nusišikęs gerutis LTR 6591/153.*

Girtuoklių tėvų vaikai neretai taip pat pamėgsta stikliuką. Tai itin skaudi ir opi problema, tad blaivybę propaguojančiuose leidiniuose ir leidiniuose („Blaivioji Lietuva“, 1937–1938; „Sargyba“, 1922–1939; „Tautos rytas“, 1915–1921; „Angelas sargas“, 1922–1923; „Žvaigždutė“, 1923–1940; „Abstinentų takai“, 1925 ir kt.), taip pat švietėjiško pobūdžio knygelėse gausu įvairių publikacijų apie girtavimo žalą. Čia galima rasti tiek populiarių, tiek moksliskai, argumentuotai parašytų straipsnių, kuriuose jaunimui aiškinama alkoholio žala, prozos ir poezijos kūrinėlių, pasakojančių graudžias ir pamokančias girtuoklio šeimos istorijas, trumpų žinučių iš visos Lietuvos apie nusikaltimus ir nelaimės, kurių priežastis – degtinė. Labai vaizdžiai ir įtaigiai, pasitelkiant patarles, apie tai rašoma jau minėtoje K. Kasakauskio knygelėje:

Winokiej, už wys bajsiausju daliku isz gyrtibes paejnancziu ira, papyktynimis kytu žmonju, kurji regiedamis toki apsyema gyrtukle, praded palengwa ejty ano piodomis, yr igund gierty: toks tas gyrtuklis ne deszimtymis, bet szimtajs, yr tukstantymis, par sawa gyrtibe atwed ant grieka – o ipatingaj kudykius sawa, kurius ant giera giwenima tur westy, už kurju apsyemus turies ant suda Diewa atyduoty rokunda; jis trauk anus draugie su sawim i amžina prapulti, dudams giwaste anims, idud winkart nora, aba giejdyma tos truczinas: nes tejsinga ira patarle sakoma, jog *netoli krint obuľs nu obelis*; yr wielejzgi tas prižodys *koks buwa tiewalis, toks bus yr sunalis; kokie buwa matuszeli, tokie bus yr duktereli*: juk kiekwins žyna tat, kad ruksztyni obelis, ne iszdus saldynju obuľu (Kasakauskis 1859: 11; kursyvu išskirta autoriaus – R. K.).

Šioje ištraukoje pateiktomis patarlėmis norima pasakyti, kad jei tėvai geria, gers ir jų vaikai, nors jos tinka ir kitiems atvejams. Na, o mūsų temą turbūt geriausiai reprezentuoja patarlė *Jei tėvas prageria arklį, sūnus – vežimą LTR 6303/2705.*

Ypač smerkiamas moterų girtavimas. Girtas vyras žmonėms nesukelia tokio didelio pasipiktinimo, pasibjaurėjimo, kaip girta moteris: *Nėra britkesnio daikto [kaip] kiaulė kūda, višta šlapia ir boba girta LTR 5082/54; Kiaulė kūda, boba girta ir žydas ubagas – tai necinkami dalykai PS I 241; Girtas vyras – kvailybė, girta boba – baisybė LTR 3853/115; Diedas pasigėrė – pusė velnio, boba pasigėrė – visas velnias LKŽ III 266; Ar girta boba, ar velnias – tas pats LTR 1204/36/5; Girta boba už velnią baisesnė LTR 3853/112; Girtas vyras – tai levas, girta boba – tai kiaulė LTR 3549/857; Merga girta ar katė pasiutus – lygu LTR 556/106.*

Tiesa, ne visi žmonės linkę vienodai vertinti, kas yra girtuoklis. Kai kurių manymu, *Ne tas girtuoklis, kuris geria, bet tas, kuris ilgai karčemoj sėdi* LTR 5223/723. Taigi yra dvi nuomonės: vieni girtuokliu laiko žmogų, kuris tol geria, kol nebepaeina, o kiti smerkia ir po truputį vartojančius velnio lašelius. Vis dėlto tiek XIX–XX a. pradžios blaivybę propaguojančiuose leidiniuose ir švietėjiško pobūdžio knygelėse apie girtavimo žalą, tiek tautosakoje vyrauja nuostata, smerkianti bet kokį stiklelio pomėgį:

[O] jeg tyktaj po byszkeli, yr po nedaug tekietintumem anu begierty; tada užtykra niekumetu ne butumem lusy nu apsygieryma. Juk, ar gal noriety to, kad Melniks wajk-szcziodams apej myltus ne susymyltintu anajs? ar gal noriety kad Kalwys cziupnodams Ongles nesusypajszitu anomis? ar galems ira dajkts, kad kas wysumetu apej pelena wajk-szcziodams, yr ugni kurstidams ne nudegtu pyrsztu? tajp tada yr negalems ira dailiks, kad žmogus kiktik gierdams arielkas, ne parimtu sajka, yr ne apsygiertu (Kasakauskis 1859: 12).

Tad ir patariama: *Nenorėdamas pasigerti, nė ragaute neragauk* VnL (1895) Nr. 8, p. 97. Daugeliu lietuvių patarlių ir priežodžių išreiškiamą nuomonė, nepateisinanti nė menkiausio degtinės vartojimo, nes žmogui dažniausiai neužtenka vieno stikliuko, jį išgėrus, norisi dar, o čia, žiūrėk, jau ir ant kojų nebepastovi. Ne veltui sakoma: *Nuo lašelio prie stiklelio* LTR 346/312; *Nuo čerkelės lig kvortelės* LTR 70b/1518; *Kieliškas (taurelė) pritraukia ir prie butelio* LTR 3853/295; *Išgėręs kaušelj, kvortos dar ieško* LTR 5384/264; *Vieną [taurelę] išgeri, da kitą, trečia pati įšoksta burnon* LKŽ XVI 728; *Viena čerka prietelka, o antra – neprietelka* LMD I 677/443; *Girtuoklis juo geria, juo trokšta* LMD I 240/242. Dabar jis *Už butelį kažna kur nuveis* LKŽ XVIII 960; *Už lašą ir per ežerą eitų* LTR 4084/326; *Už butelį ir utėlę į Kauną nuvarytų* LTR 4071/47; *Dešimtį mylių eitų pirštą nulaižyti, arielkoje pamirkytą* LMD 671/762, nes *Pijoką su stikliuku rankoj bet kur nuvesi* LKŽ XVIII 960; *Parodyk puslitrį, tai per devynius laukus nuvesi* LTR 3845/123; *Girtuoklį su degtine ir į pragarą nuvesi* LTR 2145/314/5; *Čierką parodęs, ir peklon nuvestum* LKŽ IX 751; *Su alaus stikline ir į peklą nuvestum* LKŽ XIII 777; *Pijokas už arielkos lašą dūšių parduoda* LTR 1204/60/14; *Girtuoklis velniui dūšių atiduos, bet arielkos neatsižadės* KrvP III 10; *Pijokas už arielką visa atiduotų* LTR 12/266; *Girtuoklis už degtinę palieka piniginę* LTR 346/322; *Girtuoklis už degtinę atiduos guncėlę paskutinę* KrvP III 10; *Girtuoklis už pusbonkį prisieks ir tėvą motiną parduos* LTR 3853/95. Tad nenuostabu, kad *Girtuokliui ir lašas brangus* LMD I 705/355; *Girtuokliui lašas kaip bagočiui grašis* LTR 583/4/61. Jam degtinės lašelis toks brangus, jog *Verčiau tėvas nuo stogo negu lašas ant žemės* LTR 5616/39; *Negu gurkšnis degtinės nusilies, geriau karvė padvės* SAE 281.

Neigiamai į girtuoklį buvo žiūrima pirmiausia dėl jo elgesio, mat girtas žmogus dažnai nebesuvokia, ką darantis ir ką kalbantis – „arielka atjem žmoguj protą“ (Valančius 1858: 14). Tad ir klausiami: *Ar tu šiandien girtas, ar durnas?* LTR 70b/2526; *Ar tu girtas, ar taip dirbtas?* LTR 2988/62; *Ar tu girtas, ar nedadirbtas?* LTR 2215/351, sakoma: *Degtinė į trobą, protas laukan* LMD I 240/137; *Sveikas, užbonėli, sudie, razumėli* LTR 5977/225; *Oi, ta arielka daug zbitkų padara: iš razumna pusę razuma išvara, o iš durna – visą* LMD I 677/505; *Girtas ir kvailas vienodai daro* LTR 2145/327/6; *Ką girtas padarys, to nei kvailys nesumanys* LTR 2145/327/5; *Kad girtas, tai ir durnas* LTR 4479/77; *Girtas i kvailas – liežuvio nesuvaldo* LKŽ XVII 1040, ir daroma išvada: *Ne dėl to kvailas, kad girtas, bet dėl to girtas, kad kvailas* LTR 4004/30. Taigi tokio žmogaus geriau nesutikti, o jei jau sutikai, tai pasitrauk šalin, *Girto ir su šieno vežimu lenkis* LKŽ VII; *Girtuoklio ir pėdų lenkis* LKŽ IX 739, nes *Girtą ir šuva apeina* KrvP III 3. Patariama su išgėrusiu neturėti jokių reikalų, tuo labiau nepradėti jo mokyti ar aiškinti, jog šis netinkamai elgiasi, nes *Girtą barti, kaip su žąsinu arti* LTR 3379/57. Žmonės linkę manyti, kad *Ir mušimu girtuoklio nuo karčemos neatgrasysi, tinginio dirbti neišmokysi* LTR 2914/116a. Na, o girtuoklių žmonoms, laukiančioms iš karčemos sugrižtančio vyro, patariama: *Girtam pamokslų nesakyk, bet geriau lovon paguldyk* KrvP II 313; *Nesibark ant vyro, kai pareina girtas, bet bark, kai išsipagiriojęs* LTR 4019/91, mat *Girtą barsi be naudos, tik susilauksi bėdos* KrvP II 320. Dažna jų, jau susitaikiusi su savo likimu, pasiguočia: *Nors girtuoklis, bet vis tik savas velnias* LTR 3845/66, be to, gal geriau vyras girtuoklis negu kvailas ar tinginys: *Girtas išsipagirios, o su durnu visą amžių vargsi* LTR 4084/203; *Geriau eiti už pijoko negu už tinginio: pijokas išsimiegos ir vėl dirbs, o tinginys visą laiką tingės ir tingės* LTR 4240/329. Jaunos merginos, matydamos, kaip vargsta pijokų žmonos, sako: *Vel aš žilą kasą pinsiu, nekad už pijoko eisiu* LMD I 670/3/10; *Vel į tvorą galvą kišt, negu už tokio girtuoklio eit* LKŽ V 889; *Geriau grabelis, ką vyrs latrelis* Pitr 358/19; *Veliaut senį papelenį, negu pijokėlį* LKŽ XVIII 623; *Geriau lig mirties mergaut, negu girtuokliui tarnaut* LTR 3853/80.

Dažnai apgirtęs žmogus būna piktas, agresyvus, apie tokį pasakoma: *Girto ir ožio pyktis ant vieno pavadžio* LTR 70b/3151; *Ar alkanas žvėris, ar vyras nedagėręs* LTR 5565/565; *Geriau vilką pasitikt nekaip girtą* LKŽ XVI 308; *Nuo vilko atsiginsi, o nuo girto – ne* LTR 558/356; neretai jis lyginamas su velniu: *Ar girtas, ar velnias – tas pats* LTR 469/282/73; *Ar girtas žmogus, ar nelabasis – tas pats negerasis* LTR 556/171, o kartais net ir tą pranoksta, nes *Ką jau girtas pasakys, tą ne velnias neišmanys* LTR 2884/238. Gana įdomus priežodis yra užrašytas Pandėlyje: *Piktas girtas kaip raganos pirštas* LTR 714/109. Birutės Jasiūnaitės nuomone, vienas iš šio posakio aiškinimų, jog „pasakymas kilo iš įsitikinimo, kad vienas raganos – moters kerėtojos pirštas turįs tiek pat piktumo, kiek ir eilinis girtuoklėlis“ (Jasiūnaitė 2010: 211).

Girtas žmogus paprastai praranda realybės jausmą, jam viskas atrodo kitaip, dvejinasi akyse, vaidenasi nebūti dalykai, tad jis ir ima elgtis neįprastai, keistai. Tokiai būsenai ir elgsenai nusakyti lietuviai turi daug ir labai įvairių patarlių bei priežodžių: *Girtam žemė iš po kojų bėga* KrvP II 313; *Girtam saulė klane miega* KrvP II 313; *Iš vieno du daros* LTR 1552/9; *Girtam ir utėla drigonts* LKAR 429/2; *Girtom ir kėlmas ožiu pavirsta* TD 181; *Girtam ir ožka panelė* LTR 4017/145; *Girtam i kiaulė sesuo* LKŽ XII 456; *Girtam ir ožka velniu virsta* LTR 778/20; *Girtam ir ožka kaustyta* LTR 17/31; *Girtas ir ant kiaulės jotų, kad tik užsėst galėtų* KrvP II 315; *Girtas ir ant tvoros joj* LTR 30/2246; *Girtas ir ant lazdos pajoya* LKŽ IV 360. Išgėręs žmogus tampa drąsesnis, nes *Alus – baimės migdytojas* LKŽ VIII 161, tad *Girtam marios iki kelių* LMD I 675/120. Tačiau drąsa greitai išgaruoja, nes *Girti – tai kaip levai, o išsipagirioję – avys* LKŽ VII 387; *Girtas liūtas – tas pats, ką blaivus kiškis* LTR 3569/32; *Kai girtas, tai kapitonas, išsiblavęs – kiaulės bijo* LTR 3909/65; *Girtas – ir velnio nebijo, o blaivus – ir savo šešėlio baidosi* KrvP II 315.

Girtuoklis mėgsta girtis nebūtais dalykais, sakosi esąs turtingas, nors iš tikrųjų nieko neturi: *Girto turtai ant liežuvio galo* KrvP III 8; *Girtas žėdnas marias dega* LKŽ II 370; *Girtas visados ketvertu važiuoja* LTR 458/73/364; *Girtuoklis šimtais vartoja, šešiais važiuoja* LKŽ XIV 814; *Girts penkiais šešiais, o pagiriom[i] nei vienais* SLT 103; *Girts ir važiuots, pagiriom[i]s – nei pėsčias* SLT 103; *Karčemoj visi turtingi, kai namo pareina – nēr ko valgyti* LTR 4554/313; *Namuose neturi nei barščių šaukšto, o karčemoj kalba iš aukšto* Pitr 444/60. Jis ir prižadėti visko gali, tačiau *Girto pažadai tik kvailį džiugina* TŽ III 376; *Girto pažadai be saulės išgaruoja* TŽ V 627; *Girtuoklio pažadai sulig durim* LKŽ IX 705; *Kai girtas pažada, velnias juokiasi* LTR 3017/77, nes *Ką girtas pažada, tą trezvas neištėsa* ADM 120. O ir *Girto dovana – paiko džiaugsmas* SLT 275. Žmonės nelinkę tikėti tuo, ką girtas sako, nes žino, kad *Girto patarimais toli nenuvažiuosi* KrvP III 7, tad ir *Girto pamokslų nieks neklauso* LTR 30/2247. Netikima ir nuoširdžia *pijoko malda: Kad šuo miegt, žydas prisiegt daro, o girtas meldas, nevieryk niekuomet* LMD I 671/430; *Girto malda dangaus nepasiekia* KrvP III 6; *Girto malda kaip ratai nekaustyti* LTR 70b/3001; *Girto malda kaip vilko pasninkas* LTR 75/1760; *Girto malda ant ožio ragų mainoma* LTR 70b/3152. Tačiau išgėręs žmogus kartais pasako tai, ko blaivas būdamas niekada nesakytų, mat *Girto liežuois paslapties nelaiko* KrvP III 6; *Girto tiesa – ant liežuvio galo* LKŽ XVI 185; *Kas blaiviam galvoj, tas girtam ant liežuvio* LTR 5219/142.

Į akis krinta ne tik girto žmogaus elgsenys, bet ir jo išvaizda, eisena. Sakoma, kad *Pijokų nosis išduoda* TD 186. Tačiau bene labiausiai atkreipiamas dėmesys į išgėrusiojo eigastį, nes *Girtą pažinsi iš eisenos, kvailą iš kalbos* KrvP III 3. Tad ir sakoma: *Galvai sukanties, kojų nebuswaldysi* LMD I 240/195; *Amžinai girtas,*

kojom netvirtas LKŽ VI 291; *Girtas eity, kad kojos paneštų* KrvP II 314; *Girtas vietuo tarpe atsistojęs, kurį du ved, o tret's taisa kojas* IvK (1852) p. 36; *Skersai žingsnio žingsniuoja* LTR 5335/1036; *Eina kelią mieruodamas* LTR 264/150/92; *Eina kaip girtas kopėčiomis* KrvP II 20; *Girtas sklindžium eina, senas – patupom* Krš (1966) p. 160; *Parėjo klynu ardamas* LTR 4931/233; *Nosia žemę aria* LTR 4832/512; *Ant visų keturių pareina* LTR 4154/39; *Nusikamavo kaip girtas, per arimą eidamas* LTR 2914/97a. Netvirta girto žmogaus eisena, norint dar labiau sustiprinti išpūdį, nusakoma ir hiperbolizuotai: *Girtas per šiaudą neperlipa* LTR 4540/116; *Girtam ir šiaudas sukliudo, ir skiedrelė girtą patvorin paguldo* LKŽ VI 116, o į visas puses šlitinėjantis *pijokas* atrodo tarsi varinėtų žąsų ar ančių pulką: *Jau prisilasįs, eina žūsis varinėdamas vienon, kiton pusan kelio* LTR 4260/241; *Eina girtas, griuvinėja, tartum antis varinėja* LKŽ III 626, nes *Girtam ir viešakelis siauras* LKŽ III 348; *Girtam kelias visados kreivai nutiestas* KrvP II 312. Vis dėlto į išgėrusį žmogelį, kuris iš karčemos eina namo *Sveikindamasis su tvorom* LTR 5311/1219, *Tvorų štankietas skaičiuodamas* LTR 4178/629, žiūrима kiek atlaidžiau, nes toks vaizdas kelia daugiau šypsnį negu pasipiktinimą. Lietuvių liaudies dainose girtuoklio ir tvoros motyvas labai dažnas: *Aš prislinkau prie tvorelės, Nusitvėriau už lentelės. Tu tvorele, tu tankioji, Visus girtus pavedžioji* LLD XVI 47; *Tu tvorele, tu tiesioji, Kuri girtus kėravoji, Tu parvedei jau ne vieną – Parvesk ir mane šiandieną* LLD XVI 50; *Aina pijoks soyruodamas, Tvorų straipsnius skaitydamas* LLD XVI 58. Pasak Jurgos Sadauskienės, smuklėse, kuriose XVII–XVIII a. socialinis gyvenimas virte virė, muzikantų repertuare buvo daug pramoginių gyvo ritmo dainų, atliekamų tarp šokių, pajuokiančių girtuoklius, apdainuojančių komiškas situacijas, pokalbius (Sadauskienė 2006: 64). Matyt, iš dainų šie motyvai, vaizdai perėjo ir į patarles bei priežodžius: *Ta tvorelė, ta retoji, visus vyrus ratavoja* LTR 5335/630. O kai galva sukasi, kojos pinasi, lengvai gali ir parpulti. Tačiau *Kai girtas virsta, velnias pagalvę pakiša* LTR 4607/15/89; *Girto velnias negriebia* LTR 4607/15/56; *Girtuokliui ir velnias padeda* LTR 3853/84; *Pijokui ir Dievas padeda* LTR 30/1136, tad toks žmogelis kur nuvirsta, ten ir išsimiega, mat *Girtam ir puroynas – patalas* LTR 390/140/945; *Girtam visur patalas* LTR 3549/948; *Girtam ir baloj sausa* LMD III 225/219; *Išsimiegojo kaip girtas baloj* TŽ V 599; *Girtam ir patvory gerai* LTR 30/2245. Kartais vyrai *Geria, kol susitinka po stalu* LTR 4150/64, nes padauginę nepajėgia net nuo stalo pakilti, o jei ir pakyla, tai *Nuo stala ir į balą* LTR 5564/312. Tad dažnai *Girtuoklis ir po žydo suolu išsimiega* KrvP III 9. Patys iš to pasišaipydami vyrai sako: *Gėrėm gėrėm keturiese, pasižiūrīm – likom dviese* LTR 5160/4. Tačiau apskritai toks elgesys visuomenės yra labiau smerkiamas, sakoma: *Šuniu(i) ir pijonyčiai pastalė* DrTŽ 249.

Nepakantumas besaikiam girtuokliavimui išreiškiamas girtą, purvyne drybsantį žmogų lyginant su kiaule, tad labai dažnai sakoma: *Girtas kaip kiaulė* LTR

445/37/12. Tačiau toks įvaizdis atsirado tik dėl to, kad kiaulė labai mėgsta voliots purve, o ne dėl to, kad ji gerianti. Priešingai – yra sakoma: *Gyvulys išgeria, ir gana, o žmogui niekad negana* LTR 4263/82; *Gyvulys ger, kada nuor, o pijuoks, kada yr* LTR 5562/169; *Karvė geria, kiek gana, žmogus geria, kiek yra* LKŽ III 263; *Karvė ne tokią burną turi, [ir] tai pakenčia negėrus, o tu nepakenti* LTR 886/40.

Lietuvių patarlėse ir priežodžiuose apie girtuoklius atsispindi ir tai, kaip nevienodai degtinė veikia kiekvieną žmogų. Vieni darosi pikti, priekabių ieško ir tuoj pat puola muštis, kiti ramiai kur nors užmiega, o tretie tokie linksmi pasidaro, kad, žiūrėk, šokti ar dainuoti pradeda. Aplinkiniams, žinoma, tai kelia juoką, nes *Girtas šoka, kad ir nemoka* LTR 4857/82. Iš girtuoklio pasišaipyti, pasijuokti nedraudžia ir kaimo žmonių bendravimo ir elgesio normos, net yra sakoma: *Iš durno nesijuok, o iš girto – kiek nori* LTR 70b/3081; *Senam girtam juokis, aklam raišam nesijuok* LKŽ I 74. Na, o kai įsilinksminęs žmogelis ima dainuoti, tai *Girto giesmė ir šunį kaukti priverčia* LTR 3379/59; *Girto giedojimas ir velnių iš kantrybės išveda* KrvP III 5, nes *Girto balsas iš vilko paskolintas* KrvP III 4. Beje, kai kurių nuomone, jei senas žmogus dainuoja, tai jis veikiausiai girtas, tad ir pasakoma: *Gaidys gieda prieš oro atmainą, jaunas – įsimylėjęs, senas – pasigėręs* LTR 4511/330.

Gal ir nieko tokio, jei žmogus kartais išgeria, pasilinksmina, tačiau *Linksmas vakarojimas tankiai rūstą rytmetį daro* LKŽ XVII 1000. Tai galėtų patvirtinti ne vienas. Nenuostabu, kad ir patarlių bei priežodžių apie pagiriojantį girtuoklį yra daug ir įvairių: *Po girtos nakties rytas miglotas* MST 119; *Vakarykščia krykščia, šiandieninė šnypščia* LKŽ XVII 995; *Pagirios iš galvos, rūpestis – į galvą* LMD I 874/36; *Nuo vyno linksmas visam vakarui, liūdesys – visai savaitei* Pitr 389/58; *Gera uliavoti, sunku pagirioti* LTR 5223/500; *Gėrė giedodamas, pagiriojo raudodamas* TŽ III 388; *Girtas nusikalsta, blaivus atgailoja* LKŽ V 151. Tad kartais mėginama žmogelį suturėti nuo gėrimo, perspėti apie pasekmes, sakoma: *Girtas dainuosi, blaivus vaitosi* LTR 556/163; *Nebijok pagirioti, bijok gerti* LTR 465/36/2402. Tačiau girtuokliui ne tik kitas rytas sunkus, bet ir visas jo gyvenimas vargingas, juk *Kas degtinę laka, tą vargas plaka* LTR 556/170; *Degtinė ir alus gimdo vargus* LTR 390/140/381; *Arielkėlė karčioja visų vargų nešiojoja* LTR 70b/3074. Maža to, *Girtybė malonę, gėdą ir bėdą padaro* LMD I 937/143, degtinė atneša žmonėms daugybę nelaimių. Blaivybę propaguojančiame leidinyje „Blaivioji Lietuva“ straipsnelyje „Girtuoklystė blogybių šaltinis“ pateikiama pasaka apie *pūstelninką*, kuris atsiskyręs nuo visų gyveno miške urve ir buvo be jokios nuodėmės. Tačiau piktajai dvasiai pavyko priversti jį nusidėti. Ji liepė *pūstelninkui* rinktis vieną iš trijų nuodėmių: paleistuvystę, girtuoklystę arba žmogžudystę.

Pūstelninkas ilgai galvojo, nenorėjo nei vienos nuodėmės papildyti, bet išėities nebuvo.

Manė sau: iš visų trijų nuodėmių mažiausia yra girtuoklystė: pasigersiu, išsimiegosiu ir

vėl garbinsiu Dievą, o Dievas man atleis tokią nuodėmę. <...> Girtas būdamas velnio lengvai sugundytas, prisiviliojo [karčemos – R. K.] šeimininkę ir papildė paleistuvystės nuodėmę. Kada grįžo namon šeimininkas, velnias girtą pustelninką pagazdino, kad būsią blogai, pakišo jam kirvį ir sugundė šeimininką užmušti. Girtas pustelninkas ir tą padarė. Tik po to pustelninkas suprato, kad girtuoklystė yra visų nedorybių šaltinis (Blaivioji Lietuva 1938, Nr. 2: 16).

Liaudies taip pat sakoma: *Iš girtybės kilsta visos nedorybės* LMD I 240/299. Čia, žiūrėk, girtas puolė muštis ir kitą žmogų sužalojo ar net užmušė, išgėręs sėdo prie vairo ir ne tik save, bet ir kitus pražudė, nes *Girti važiuo[ja] – smerčiu vežini važiuo[ja]* LKŽ XIX 34.

Esant tokiai padėčiai, vis daugiau buvo kalbama apie degtinės daromą žalą, propaguojamas blaivus gyvenimo būdas. Kovoje prieš girtavimą įtakinga jėga tapo Katalikų bažnyčia. Vyskupas Motiejus Valančius 1858 m. rudenį Žemaičių vyskupijoje ėmėsi burti masinį blaivybės sąjūdį ir tais pačiais metais Vilniuje išleido knygelę „Apej brostwą blaiwistes“. Jo raginami, kunigai steigė blaivybės brolijas, į kurias stodami valstiečiai turėjo prisiekti, kad negers svaigalų. Blaivybės brolijos greitai paplito visoje Lietuvoje. Tačiau masinis valstiečių dalyvavimas jų veikloje reišė ir nepasitenkinimą caro valdžia, tad 1864 m. šios brolijos buvo uždraustos. Minėtoje knygelėje „Apej brostwą blaiwistes“ blaivybės judėjimo Lietuvoje pradininkas vyskupas M. Valančius rašė:

Arielka daugiaus najkien žmoniu ir nelajku i grabą iwara, nekajpo kares, badaj, maraj, unduo ir ugnis (Valančius 1858: 15).

Slapyvardžiu Kas Tas pasirašęs autorius „Girtuoklių gadzinkose“ taip pat pastebi:

Ne maras, ne karas, ne badas, ne baisiausios ligos nebesuteikia tiek daug žmonėms skausmų, smūgių ir nelaimių, ir neišnaikina tiek žmonių gyvasčių kasdien, kiek degtinė! (Kas Tas 1911: 3).

Kunigas Kiprijonas Lukauskas savo pamoksluose sakė: *Daugiaus tokių, kurie nuog girtybės dykai prapuolė, neg tokių, kurie nuog miečiaus* LPm 235. Tai, kad degtinė neša žmonėms ligas ir pražūtį, išsakoma ir patarlėmis bei priežodžiais: *Arielka – ne vanduo: skandina žmogų kaip kulis* [akmuo] LKŽ XII 732; *Vyne daugiau nuskęsta negu jūroje* LTR 6116/3158/27; *Girtuokliavo, kol galą gavo* LTR 5503/158/98; *Gers, kol kojas užvers* LTR 3853/46; *Naminę gersi – pats save karsi* LTR 3569/28; *Pijokas būsi – ba grobo (= grabo) supūsi* TD 186; *Pirkdamas degtinę, ligą veltui gauni* LTR 556/166; *Žmogus perka ligą* LTR 5160/143; *Su stikleliu arielkos svetį pavaišinsi, o jei dešimtį išgers, tai ir numarinsi* PR 129.

Girtavimas, daugelio nuomone, didelė nuodėmė, tikima, kad girtuoklis pražudo savo sielą ir keliauja į pragarą, tad ir sakoma: *Pijokas čia – varguose, paskui – velnio nuguose* LTR 626/492; *Kas arielką geria, tai velniui bernauja* LTR 70b/3079; *Girtuoklis dangun tada pateks, kai pekloj vietos nebebus* KrvP III 9, o jei kur susirenka daug stiklelio mėgėjų, pajuokaujama: *Bus su kuo pekla išgrįsti* LTR 4215/95.

Nepaisant visų pastangų, aiškinant girtavimo žalą ir propaguojant blaivų gyvenimo būdą, žmonės visais laikais vartojo alkoholį, nes *Greičiau atpratinsi šunį nuo lojimo negu girtuoklį nuo gėrimo* LTR 4931/202; *Pijokas negėręs, šuo nekaukęs negal būti* LKŽ V 427. Sakoma, kad *Du žmonės negeria: katras pamira ir katras negimė* LTR 4492/38, kai kurių nuomone, *Negeria tik paminklai* LTR 7172/2/74. Tad kad ir kaip būtų mėginama kovoti su šiuo reiškiniu, matyt, dar ilgai skambės: *Vyrai gėrė, vyrai gers, kol žemelė apsivers*.

IŠVADOS

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad Instituto sisteminėje Lietuvių patarlių ir priežodžių kartotekoje patarlių, priežodžių apie girtuoklius yra labai daug. Pirmieji jų užrašyti XVII–XVIII a. ir skelbti lietuviškuose raštuose, jų užrašoma ir mūsų dienomis. Tai rodo, kad visais laikais ši problema buvo labai opi, nes girtavimas – bene viena labiausiai visuomenės smerkiamų savybių – tapo ir visų žmogaus nelaimių, materialinio bei dvasinio nuosmukio priežastimi. Tai atspindi ir lietuvių patarlės, priežodžiai, kuriais dažniausiai smerkiamas girtuoklio elgesys, išjuokiamą eisena, išvaizda, perteikiamas vargingas jo šeimos gyvenimas, mėginama žmogui parodyti, kur gali nuvesti stikliukas. Taip pat neigiamai, pasitelkus patarles, priežodžius, girtavimas vertinamas XIX–XX a. pradžios blaivybę propaguojančiuose leidiniuose ir švietėjiško pobūdžio knygelėse apie girtavimo žalą. Girtuoklis išjuokiamas ir lietuvių liaudies humoristinėse–didaktinėse dainose, iš jų kai kurie motyvai, įvaizdžiai perėjo ir į patarlių bei priežodžių sferą.

ŠALTINIAI

- ADM – *Dėkui, močiute: Marijos Aleksynienės dainos, posakiai*, sudarė Kostas Algirdas Aleksynas, Vilnius, 1995.
- DrTŽ – G. Naktinienė, A. Paulauskienė, V. Vitkauskas. *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius, 1988.
- IvK – [Laurynas Ivinskis]. *Kalendorus arba metu skajtlus ukiszkas*, Vilnius, 1851, 1857, 1860, 1866.
- Krš – *Kraštotyra: [Straipsnių rinkinys]*, kn. 9–25, Vilnius, 1963–1991.
- KrvP – Vincas Krėvė-Mickevičius. *Patarlės ir priežodžiai*, kn. 1–3, Kaunas, 1934–1937.
- LKAR – Lietuvių kalbos atlaso rankraštynas
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. I–XX, Vilnius, 1968–2002.
- LLD – *Lietuvių liaudies dainynas*, t. XVI: *Humoristinės–didaktinės dainos: Dainos apie girtuoklystę*, parengė Jurgita Ūsaitytė, melodijas parengė Jūratė Gudaitė, Vilnius, 2002.

- LMD – Lietuvių mokslo draugijos rankraščiai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne
- LPP – *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, t. 2, parengė G. Bufienė [ir kt.], Vilnius, 2008.
- LPm – Kiprijonas Lukauskas. *Pamokslai*, Vilnius, 1996.
- LTt – *Lietuvių tautosaka*, t. 5: *Smulkioji tautosaka. Žaidimai ir šokiai*, paruošė Kazys Grigas, Vilnius, 1968.
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas
- MST – *Smulkioji tautosaka: Patarlės, priežodžiai, posakiai*, surinko ir užrašė Jonas Mingirdas, Los Angeles, 1958.
- MŽŽ – *Lietuviszkai-latviszkai-lenkiszka-rusiszka žodynas*, kun. M. Miežinio, Tilžė, 1894.
- PITR – Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto (dabar – Vilniaus pedagoginis universitetas) Tautosakos rankraštynas
- PP – *Patarlės ir priežodžiai*, Vilnius, 1958.
- PR – *Anoniminis priežodžių, patarlių ir mįslių rinkinys: [Rankraštis]*, Lietuvos MA bibliotekos rankraščių skyrius, 1. LR – I).
- PS – *Nuo Punksko iki Seinų: Iš Juozo Vainos tautosakos rinkinių*, kn. 1, 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Punksas, 1997, 1998.
- SAE – *Atbėga elnias devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė*, sudarė, parengė Pranė Jokimaitienė, Norbertas Vėlius, Vilnius, 1986.
- SLT – *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.: Priežodžiai, patarlės, mįslės*, parengė Jurgis Lebedys, Vilnius, 1956.
- TD – *Tautosakos darbai*, [t.] II (IX), 1993.
- TŽ – *Tauta ir žodis*, 1928, kn. 5.
- VGM – M. Vosylius. *Gyvenimo mokykla patarlėse ir priežodžiuose*, Marijampolė, 1936.
- VnL – *Vienybė lietuvininkų: [JAV lietuvių] literatūros ir politikos savaitinis laikraštis*, 1886–1907.

LITERATŪRA

- Aleksandravičius Egidijus 1989. XIX a. blaivybės judėjimas Lietuvoje kaip kultūros reiškinys, kn.: *Ritualas. Blaivybė. Kultūra*, Vilnius, p. 43–73.
- Blaivioji Lietuva 1938. *Blaivioji Lietuva*, Nr. 2.
- Jasiūnaitė Birutė 2010. *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje*, Vilnius.
- Jurginis Juozas 1984. *Istorija ir kultūra*, Vilnius.
- Kasakauskis Kalikstas 1859. *Gyrtibe yr blajwiste*, apraszi Kunigs Pralots Kassakauskis, Vilnius.
- Kas Tas 1911. *Girtuoklių gadzinkos: Dainos, pasakos ir juokai*, parengė Kas Tas, Chicago, Ill.
- Kiaupa Zigmantas 1989. Karčema prie karčemos. XVI a. vaizdai, kn.: *Ritualas. Blaivybė. Kultūra*, Vilnius, p. 7–24.
- Paltarokas Kazimieras 1921. *Trys tiesos apie girtuoklystę*, Kaunas.
- Sadauskienė Jurga 2006. *Didaktinės lietuvių dainos: Poetinių tradicijų sandūra XIX–XX a. pradžioje*, Vilnius.
- [Šimkevičius Jokūbas] 1989. Ištraukos iš J. Šimkevičiaus „Veikalo apie girtavimą“, kn.: *Ritualas. Blaivybė. Kultūra*, Vilnius, p. 73–95.
- Valančius Motiejus 1858. *Apej brostwą blaiwistes arba nusiturieima*, Vilnius.
- Vyšniauskaitė Angelė 1989. Gėrimas lietuvių liaudies ritualuose ir kova su girtavimu, kn.: *Ritualas. Blaivybė. Kultūra*, Vilnius, p. 95–122.
- Z. N. 1859. *Namu krizius arba kajp rejkie suditi yr misliti apej gierima arielkas*, par Z. N. lenkiskaj paraszitas, o dabraczio ant liezuwi lietuwiszka pardietas, Vilnius.

“The Door of the Pub Is Wide to Get in, but Narrow to Get out”: Drunkards in Lithuanian Proverbs and Proverbial Phrases

RASA KAŠĖTIENĖ

S u m m a r y

A considerable part of the corpus of Lithuanian proverbs and proverbial phrases is meant either to exalt the positive features of the human character or to censure and ridicule various human vices and weaknesses, such as drinking. The first proverbs and proverbial phrases denouncing drunkards were recorded in the 17th–18th centuries and repeatedly printed in Lithuanian publications; they are still being recorded nowadays. This indicates the high relevance and painfulness of this problem, because excessive drinking is among the most socially deplored human weaknesses, resulting in various misfortunes and ultimately, in the general material and spiritual decline. This is reflected by the Lithuanian proverbs and proverbial phrases, censuring drunkard's behavior, ridiculing his gait and appearance, and describing the miserable existence of the drunkard's family. Drinking is similarly deplored in publications from the 19th–beginning of the 20th century promoting temperance and in numerous educative booklets on the harmful effects of drinking, the authors of which also use proverbs and proverbial phrases in their reasoning. Drunkards are likewise ridiculed by the Lithuanian humorous and didactic folksongs, with certain folksong motifs and images probably migrating into the sphere of proverbs and proverbial phrases.

Gauta 2011-11-23